

INTRODUCCIÓ

Les Comissions de la Veritat, el seu rol a debat

Maria Fanlo / Sandra Martínez

Institut Català Internacional per la Pau

Després d'una època de desmesurada i sistemàtica violència pròpia de règims dictatorials o autoritaris, conflictes armats i guerres civils, i caracteritzada per greus violacions de drets humans i del dret internacional humanitari, moltes societats reivindiquen que els Estats tenen el deure, polític i moral, de proporcionar informació i activar els mecanismes per esclarir la veritat dels fets i els responsables, així com l'obligació correlativa de garantir la no repetició dels actes violents a través d'aquesta construcció del fil narratiu i de la conseqüent reparació a les víctimes. Així mateix, reconèixer les víctimes com a subjectes de drets i donar-los veu és elemental per a transmetre a la resta de la societat quin han estat els fets succeïts i la magnitud dels mateixos.

L'esclariment de la veritat constitueix un dels reclams compartits per les víctimes i, en aquest marc de justícia transicional, l'establiment d'una Comissió de la Veritat pot respondre a aquesta necessitat de fer front a un passat dolorós i activar l'inici d'un llarg procés de reconstrucció de l'estat de dret i de camí cap a la reconciliació en societats fragmentades per la violència.

Les Comissions de la Veritat han constituït una poderosa eina per a investigar greus violacions dels drets humans i, en l'actualitat, es compta amb un llegat de més de 40 comissions arreu del món. Es constitueixen com a òrgans d'investigació oficialment autoritzats, de caràcter temporal i no judicial, disposen d'un termini prefixat per prendre declaracions, realitzar investigacions a través de testimoniatges i recollida de documents, i celebrar audiències públiques o privades, abans d'ultimar el procés

amb la publicació d'un informe. Tot i que no s'estructuren com a substitut de l'acció judicial, resulten una possibilitat d'explicar el passat i de minorar una possible llacuna d'impunitat, ja que els informes resultants poden servir per a posteriors processos judicials, processos de reparacions i per emprendre la reforma de les institucions.

“ L'establiment d'una Comissió de la Veritat pot respondre a la necessitat de fer front a un passat dolorós i activar l'inici del procés de reconstrucció i reconciliació ”

No obstant, les Comissions de la Veritat també són un instrument de justícia transicional que es tenyeix de debilitats, de reptes i desafiaments significatius i que sovint pressuposa ambiciosos objectius que poden arribar a qüestionar la seva eficàcia com a eina de construcció de pau. El debat obert de com conciliar pau i justícia i, a la fi, com retre comptes amb el passat per a aquells que han comès delictes i vulneracions de drets humans, esdevé una d'aquestes controvèrsies que demostren com les Comissions de la Veritat poden néixer amb fortes limitacions en el seu abast real.

Per a reflexionar sobre algunes d'aquestes qüestions us presentem un nou monogràfic de la revista *Per la Pau*. Ja en el primer article, la investigadora Cath Collins qüestiona la idea mateixa de *veritat*, i es pregunta sobre quin és el seu propòsit específicament social. En aquest sentit, destaca la importància de definir els límits del que es considera la narració de la veritat, per evitar una guerra de paraules i significats, i per fer d'aquesta una oportunitat real de nous camins pacífics.

Així mateix, amb la inquietud de preguntar-se sobre l'impacte real de les Comissions de la Veritat, Carlos Fernández Torné escriu el segon article on fa un recorregut per la literatura acadèmica que ha avaluat, tant quantitativament com qualitativament, les conseqüències de les comissions mitjançant indicadors de resultats en matèria de democràcia i drets humans. L'investigador exposa que l'avaluació s'ha de fer a través de l'anàlisi del procés, de la rendició de comptes dels governs, ja que s'alça com a

necessitat que l'aparell estatal compti amb una obertura real que permeti afinar la sensibilitat cap a les demandes de la societat civil, en general, i de les víctimes, en particular.

“ Les Comissions de la Veritat també afronten limitacions i desafiaments, fruit del debat obert sobre com conciliar pau i justícia ”

No obstant, en ocasions, la recerca de la veritat no arriba a materialitzar-se i es redueix a una necessitat insatisfeta de les víctimes i familiars perquè des d'instàncies governamentals es renuncia explícitament a la investigació dels crims comesos. Aquest és el cas d'Espanya, tal i com ho exposa Jaime Ruiz, president de la Plataforma per la Comissió de la Veritat sobre els Crims del Franquisme. En els articles que el segueixen, ens endinsem en el desenvolupament de dos casos ben diferents. D'una banda, albirem de la mà de Alejandro Valencia, advocat i consultor en drets humans, els desafiaments que planteja en la conformació, estructuració i funcionament, la recent creada Comissió de la Veritat a Colòmbia prevista en els acords de pau entre el govern i les FARC signats la tardor passada. Al seu torn, el periodista Ricard Gonzalez presenta les contribucions que l'actual Instància de la Veritat i Dignitat de Tunísia ha aportat a la doctrina de la justícia transicional. Alhora, però, exposa un escenari incert pel que fa al compliment dels ambiciosos objectius marcats inicialment.

Per acabar, a través d'una entrevista, coneixem la visió de l'activista en defensa dels drets humans Helen Mack, del que ha significat la Comissió de la Veritat a Guatemala per a les víctimes del conflicte. El seu testimoni ens aproxima així a la lluita de milers de persones d'arreu del món que estan patint una victimització secundària per part d'un model continuista d'Estat que no ha aconseguit proporcionar la reparació que necessiten i que, contràriament, les ha invisibilitzat constantment.

Aquest monogràfic busca recollir una diversitat de perspectives en relació a la utilitat, les limitacions i les oportunitats de les Comissions de la Veritat a través de la mirada

de persones amb diferents bagatges personal i professional que han analitzat i conegut contextos o comissions amb unes particularitats úniques. És per aquest motiu que el conjunt d'articles pretén esdevenir una eina de reflexió sobre la capacitat de les Comissions de la Veritat per transformar un conflicte, esclarir els fets del passat, reconèixer responsabilitats, reconstruir la confiança cap a les estructures de l'Estat, treballar en favor del perdó, la reconciliació o la convivència pacífica, i avançar així cap a l'opció més justa i més eficaç per donar resposta a les veus i els països que la reclamen.

Fotografia : Warko

© Generalitat de Catalunya